

ОБРАЗОВАНИЕ ЗА УСТОЙЧИВА ОТБРАНА И СИГУРНОСТ

Тилчо Иванов¹
e-mail: tivanov@abv.bg

Резюме

Цел на статията е да анализира предизвикателствата пред образованието по „Икономика на отбраната и сигурността“, изпълнявано от катедра „Национална и регионална сигурност“ на Университета за национално и световно стопанство в София при прехода към устойчива отбрана и сигурност. Основни задачи на изследването са да: очертае необходимостта за преход към образование за устойчива отбрана и сигурност; представи визия за устойчива отбрана и сигурност и приемане на интегриран холистичен подход за сигурност; предложи виждане каква образователна промяна и практически мерки са необходими за изграждане на устойчива отбрана и сигурност.

Ключови думи: устойчива отбрана и сигурност, висше образование

JEL: A12, A23

Увод

Основно предизвикателство и проблеми за изясняване, на които е посветена статията е необходимостта и насоките за изпреварващо висше гражданско образование за устойчива отбрана и сигурност (УОС), разглеждани в контекста на национални цели за устойчиво развитие (УР). Това образование засяга магистърско и продължаващо обучение през целия живот.

Множество международни публикации по проблема доказват нарастващ интерес към концептуалните и стратегически виждания и трансформационни решения за изграждане на УОС. Въпреки това, публикации за ролята и задачите на изследванията и висшето образование за подготовка на граждански специалисти за прехода към УР и УОС в страната са недостатъчни, въпреки полаганите до сега многогодишни усилия (Актуални проблеми на икономиката на отбраната и сигурността, 2010; Алманах, 2010; Пенчев, 1993; Стойчев, 2011; Павлов, 2017).

Изследването е ограничено по обхват, като изключва дейността на военното образование. Разглежда опита от предходния тридесет годишен период на създаване, изграждане и развитие на катедра „Национална и регионална

¹ Професор, доктор, катедра „Национална и регионална сигурност“, факултет „Икономика на инфраструктурата“, УНСС

сигурност“ (КНРС) на Университета за национално и световно стопанство (УНСС). Не отговаря на въпросите за причините за изоставане на страната, сектора за отбрана и сигурност (СОС) и висшето образование от глобалните тенденции за УР.

Очакван резултат от публикацията е да предложи виждане за образователната перспектива и насоченост на КНРС и да отговори на въпросите: необходима ли е; как да бъде насочена и с какъв образователен продукт да бъде направена изпреварващата промяна.

Необходимост от изпреварващо образование

Тридесет години след създаването на КНРС сигурността на света отново се променя по неочакван начин. Поради това днес на юбилейната дата е добре да се подчертаят не постиженията на катедрата, а нейната реакция на новия контекст на отбраната и сигурността, и насоченост за подготовката на бакалаври по „Икономика на отбраната и сигурността“ и магистри от сродни специалности. Това ще бъде поглед към бъдещето на студентите и техните нови отговорности за решаване на възникващите проблеми на икономическата политика за сигурност и отбрана.

Катедрата беше създадена в началния период на стартиралите големи обществено-политически промени в Европа и света след Студената война и „колеблив“ национален преход от държавно стопанско управление към пазарна икономика (Дянков, Аслунд, 2015, с. 200). Въпреки недостатъците, тази промяна постави началото на демократизация на обществения живот и редукия на натрупания военно-отбранителен свръхкапацитет, както и на поддържащата го производствена и търговска структура в рамката на източния военно-политически блок. Създаването на катедрата беше предизвикано от обществената потребност за подготовка на специалисти със знания, умения и способности за справяне с динамичната пазарна среда. Към това се добави и преподавателна подготовка на освобождавани военни и индустриални специалисти след конверсия на военното производство.

Протеклият дълбочинен политико-икономически процес все още предизвиква необходимост от икономически и мениджърски знания и умения за взаимодействието между СОС с националната икономика и политика за сигурност. Потвърждава значението на предметното обучение на катедрата за разпределението на ограничени ресурси при постигане на целите на отбраната и сигурността. Този подход беше напълно обясним за висше икономическо училище, което не излизаше извън определените му образователни и научни граници.

На практика обаче, сигурността е твърде широко обхватна категория, за да бъде изучавана само тясно дисциплинарно от икономическа гледна точка.

Поради своята специфика тя изисква комплексни изследвания от множество научни и образователни дисциплини. Традиционно в национален план се разграничат два крайни обхвата на сигурността. Първият, тесен и традиционен, е регулиран с чл. 3 на Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност. Включва „... държавни органи и структури, които осъществяват дипломатическа, отбранителна, разузнавателна, контраразузнавателна, оперативно-издирвателна, правоохранителна и охранителна дейност и които са представени в Съвета по сигурността към МС“ (ЗУФСЗНС, 2018). Подготвяните специалисти по икономика на отбраната и сигурността основно се насочват за работа в изброените структури.

Практиката обаче показва ескалираща промяна на средата за сигурност. Предложената от Световния икономически форум глобална рискова картина за УР разграничава икономическите, за околната среда, геополитическите, социалните и технологичните рискове. Оценяват ги в петстепенна декартова координатна система в зависимост от въздействието и вероятността за тяхното реализиране. Всеки от рисковете интегрира оценки на 5-9 частни показателя, проявяващи тенденции за нарастване с различен темп и посока. Доминира рискът за околната среда, следван от социалния риск, които попадат в зоната на необходимо незабавно противодействие (с оценки между 4 и 5 единици). Икономическият, геополитически и технологичен риск също изискват наложително управление, но с величина между 3.5 до 4 (World Economic Forum, 2020).

Глобалния риск, включващ екологически, социален и икономически риск, днес несъмнено доминира в рисковата картина. Параметрите на околната среда (екстремни промени и провали на действия за климата, природни и предизвикани от човека бедствия и загуба на биоразнообразие), определяни обобщено като негативните климатични промени и тяхното въздействие върху екологичните (биологични) системи, природните ресурси, производството и потреблението, обществения живот са заели водещо място в големия списък на рисковете, пред които е изправено човечеството. В края на миналия и началото на новия век постепенно намаляват оценките за традиционните рискове от геополитическо противопоставяне и въоръжаване с оръжия за масово поразяване, водещи до глобални и регионални военни конфликти. Краят на този период се свързва с постепенно затихване на глобалния тероризъм, принудената миграция и ескалация на възникналата в края на 2019 г. пандемия от COVID-19. Оценяваните до тогава здравни рискове със средна стойност отстъпват място на глобалния здравен риск. След няколко предходни по-ограничени импулси, новият вид социален риск се превръща в доминиращ и наложителен приоритет, който изостря общата проблематика на бъдещото развитие на света, регионите, държавите и

локалните общности. Този риск не е независим, а следствие от набор от екологически, икономически и социално-етични неустойчиви обществени практики, уязвяващи основните ценности на човешкия живот. Необходимата радикална промяна на светогледа, начина на мислене и действията за предотвратяване и решаване на проблемите е трудно постижима. Обществата не откриват и прилагат нови начини на живот и практики, които позволяват бързо адаптиране към възникналите негативни промени и предотвратяване на тяхната еволюция. Забавената реакция естествено се дължи на бавно информиране, осъзнаване, разбиране и намиране на адекватни противодействия на възникващите рискове. Известният изход от тази ситуация за укрепване на ролята на науката и образованието, които в най-голяма степен разполагат със средства за справяне с ескалиращия проблем на глобалната несигурност е ограничен за неустойчиво развиващите се общности. А той може да бъде успешно решен чрез целенасочено и ускорено изпълнение на мащабни програми за публично обучение и въздействие, обединяващи усилията на политиките, администрацията, бизнеса, медиите и университетите в страните. Този глобален, регионален и локален курс на действие е валиден с особена сила и за нашата страна, за нейните общности, граждани и образование. За този курс на обществено действие икономическият предмет за рационално разпределение на ограничени ресурси за постигане на сигурност не намалява своето значение. Този предмет обаче се изправя пред предизвикателство за мултидисциплинарна интеграция и приемане на нови критерии за УР като основа на УОС.

Тази тенденция за обществена промяна се потвърждава от нарастващия интерес към дипломираните от катедрата специалисти от други секторни организации. Това разкрива и втория, широк обхват на сигурността като обект и предмет на изследване и обучение. Към завършващите проявяват интерес широк кръг организации, които поставят критерия за сигурност като приоритет в своята дейност. Такива са по-големи корпоративни структури, охранителни организации, такива за финансова и митническа дейност, производство и търговия с въоръжение, стоки и технологии с двойна употреба, банкирането, публичната администрация, енергетиката и др. С нарастващата сложност на личния и обществен живот растат изискванията за сигурност във всяка дейност. Тридесет години след установения нов баланс на отбранителната икономика с обществения живот, сигурността на страната се изправя пред много по-сложни проблеми на демократичния живот. Предлагащите специалности от катедрата потвърждават променящите се нагласи. Това е причина, наред с базовата бакалавърска специалност „Икономика на отбраната и сигурността“, да стартира магистърско обуче-

ние по корпоративна сигурност, киберсигурност, икономика на вътрешния ред, ядрена сигурност.

Ясно се очертава тенденция за разширяване на обектните и предметни граници на катедрения профил. Оцеляването на личността и на обществото зависи от инструментите за рационално разпределение на ресурсите, с които те разполагат, за да неутрализират нежеланите ефекти на ескалиращия риск и понякога хаос. Но сигурността зависи не само от това. Ресурсният разпределителен проблем е толкова важен, колкото и политическия, административен, етичен, социален, технологичен, природен и пр. Наред с икономическото образование, хуманитарното, природозащитно и други видове обучение, са не по-малко важни за успешно справяне с по-широките проблеми на сигурността. Незнанията и неуменията за решаване на ескалиращи биофизиологически, екологически и хуманитарни инциденти предизвикат не по-малки грешки от тези при лошо разпределение на ресурси за отбрана и сигурност. Още повече, че към това се добавят грешки от слабо законодателство, администриране, информационни и технологични провали и други пропуски.

Изследванията и образованието се усложняват и от това за каква сигурност са насочени – на личността, общностите и обществото като цяло, или за какво – за неговото текущо състояние или развитие, става въпрос. Сигурността е сложно многоаспектно качество на обществения живот. Множеството критерии и характеристики на видовете сигурност изискват прилагане на комплексни подходи за тяхното изследване. Налагат прилагането на интердисциплинарен подход. В зависимост от конкретните условия на средата и поставените цели могат да бъдат приложени различни критерии и показатели за измерване, оценяване и въздействие върху сигурността. Теорията и практиката за управление на опасностите, заплахите и риска изграждат непрекъснато развиваща се методология, включваща богатство от подходи, модели, методи за моделиране, оценка и решаване на проблемите на отбраната и сигурността. Тази възможност, в съчетание с традиционната предметна ограниченост на катедрената насоченост, убедително демонстрира необходимостта от незабавен преход към изпреварващо образование за УР и УОС.

Визия за устойчива отбрана и сигурност

Грижата за околната среда и УР не са между приоритетите политики на отбраната и сигурността. Климатичните промени, затоплянето, нарастващите отпадъци тревожат основно защитниците на природата и остават извън вниманието на работещите по проблемите на СОС. В национален план въоръжените сили и СОС поддържат ограничени способности да участват

при справяне с природни кризи. Те не биха могли да се справят с извънредни ситуации и бедствия, които поради ограничените ресурси и причинени щети биха могли да предизвикат политическа нестабилност и обществен упадък. Те не могат да се справят с емисиите на парникови газове, които са основна причина за наблюдаваното затопляне и очаквани екстремни климатични и метеорологични явления. Възникналата пандемия на COVID-19 е един от примерите за това как въпреки водещата роля на военно-медицинските структури в страната, те не могат да заменят общото системно противодействие срещу вирусната зараза.

Противно на тази практика, визията на НАТО за сигурност и устойчивост изисква прилагане на „интегриран холистичен подход за отбрана и сигурност“ (Ди Паула, 2006, с. 3). Негова същност е балансиране на приоритетите за защита на околната среда, гарантиране на социалния и здравен статус, икономическата и енергийна ефективност на обществения живот с новите технологични възможности и политическите стремежи за свобода, демокрация, мир, сигурност и добро управление в най-широк план. Постигането на УОС, разглеждани в тесен план, естествено е елемент от по-широката рамка за вграждане на принципите за УР в традиционните концепции на всички сектори и националното стопанство като цяло.

Класическото определение за устойчивост изразява свойство или способност на природата, човека и неговите общности да запазват своето състояние при променящите се условия на средата. При това се разграничава природната и човешка (антропна) устойчивост, и подчертава тяхната взаимна зависимост. Природата е ограничаваща и създаваща възможности среда за обществения живот, а човекът зависи и въздейства върху природата. Двустранните въздействия предизвикват от едва забележими до мащабни и катастрофални промени, които поставят под въпрос състоянието на природата и съществуването на човешката общност. Ескалацията на тази сложна и динамична връзка е толкова непредвидима, неустойчива и критична, че дори и при незначителни промени само на един фактор са възможни хаотични промени за двете страни. Изследователите я определят като синергийна връзка и приемат като предмет на науката за самоорганизация. Нежеланата неустойчивост води към необходимостта от изучаване на сложното взаимодействие на множество фактори на природата и обществения живот, които са в състояние да поддържат разумно управление и равновесие. Възниква системното движение, системен подход и последвала научна революция, която създаде реалността на настоящия личен и обществен живот. Забележителен стартов момент в този процес са трудовете на Дж. Форестър и неговите последователи за системно изследване на световната система и нейната „динамика“ (Форестер, 1987, с. 30).

Предвижданите сега картини за бъдещето са твърде различни. В част от тях доминира вярата в справящо се с кризите „хипердемократично“ технологично развитие (Атали, 2009, с. 6). В друга – грижата за „равновесието“ с природата (Гор, 1995, с. 245) и за „устойчивостта“ на развитието (Ганчев, 2005, с. 162). В трета и не последна – „крещящ провал на въображението“ и „световна война“ (Фридман, 2009, с. 9, с. 241).

Тези и други хипотетични сценарии не могат да се потвърдят, но не трябва и да се пренебрегват. Истината за сигурността на заобикалящия свят и човечеството е цел и патент на науката. Тя решава „демаркационния проблем“ за разграничаване на научно и ненаучно и търси сигурни и устойчиви знания за закономерни връзки между днешния ден и бъдещето на околната среда и живота (Лозев, 2015, с. 13). Всяка от частните науки изследва различни обекти и аспекти на сигурността като използва специфична методология. Интегративният поглед към сигурността се изправя пред ограниченията на дисциплинарното разделение на науките. Поради изградените граници и информация, интегрирането на общите знания е трудно преодолим проблем и предизвикателство за науката. Множество публикации в партньорски страни представят тенденциите за мултидисциплинарно концептуализиране на изграждането на УОС. Следните две публикации илюстрират разширяването на традиционната „силова“ рамка за отбрана и сигурност.

В началото на века Норвежката военно-временна агенция аргументира как да бъде реализирано УР в Норвежката разширена военна програма, колкото се може по-бързо (Стремс, 2002, с. 1-10). Разглежда УР като интеграция на икономика, околна среда, социални комуникации между партньорите, етика и здравословна работна среда. Вижда търсенето на устойчивост във възможностите за въздействие и рециклиране на емисиите във въздуха, почвите/водите, шума, последствията от инциденти в околната среда, отпадъците. Норвежкият проект за реструктуриране на отбраната си поставя за цели намаляване на въздействието върху околната и върху работната среда, намаляване на разходите, увеличаване на принадлежната стойност, позитивна репутация и увеличаване на знанията. Представя съдържанието на три основни документа – (концепция за) устойчивост на системата за управление – базирана на ISO – 14001, стандарти за устойчивост и план за действие за всеки стартиран проект. Посочва приетите индикатори за устойчивост на входа и изхода от управлението. За основни критерии за успех посочва – намаляването на потреблението и разходите за енергия, сортирането и намаляването на разходите за отпадъци, редукцията на използваното пространство и търсенето на строителни материали. Рамкира структура на информационна система за отчитане на ефектите. Изброява привлечените партньори в обща работна мрежа.

Показателна е визията на гръцкото министерство на отбраната за инициативата за „зелена трансформация“ или устойчива отбрана (Drosos, 2015, с. 1-10). През 2013 г. то приема Интегриран стратегически план за устойчивост, както и Регламент за „Интегриране на принципите за устойчиво развитие във военните дейности“ (1 фаза), включващ раздели за приноса за обществото, зелено снабдяване, биоклиматично проектиране, природозащитни тренировки, оценки на операциите и др. Инициативата е подкрепена от природозащитна уеб страница, издание „Зелена книга“, промени в организационната структура (включващи създаване на Дирекция по устойчивост както и природозащитни офиси във всяка военна единица), завършване на основен преглед на природозащитната политика на министерството. Новата политика се фокусира върху защитата на природната среда, климатичните промени, възобновяемите енергийни източници, енергийна ефективност и операции за реакция при бедствия. Посочва основните проекти на политиката и източниците за тяхното финансиране. След началния етап в тясна координация с работна група на НАТО и Европейската агенция по отбрана министерството постига ключова роля за ревизия на Съвместната доктрина на НАТО за опазване на околната среда по време на военни действия, ръководени от НАТО. Инициира установяване на нова национална Концепция за устойчивост на отбраната, с основни стълбове за работна сила, инфраструктура и финансиране.

Тези примери позволяват да се разграничат два основни аспекти на организационната устойчивост на отбраната – продуктов и операционен. Продуктовият аспект включва резултатите от изпълнение на набор от операции за превенция, за хуманитарни решения, за решаване на кризи, мироопазващи и налагащи мисии, както и стабилизация и възстановяване. С това се преследва минимално равнище на сигурност. Операционният аспект засяга привличането и ръководството на многоброен персонал, управление на голям инфраструктурен фонд, доставка, поддръжка и използване на оръжейни системи и екипировка, обучение и тренировка. Този аспект включва взаимодействие с политическото ръководство, местните общности и редица други институции на базовата и операционна позиция.

Идеите за националната отбрана се променят в зависимост от опасностите, заплахите, рисковете и провежданите политики за тяхното посрещане. Известни са критериите за икономична, ефикасна, ефективна, стратегическа, демократична, съвместима, колективна, коалиционна, автономна и пр. отбрана. В различни периоди надделяват икономически, социални, технологични, военно-стратегически и други единични и комбинирани критерии за оценка и промяна на политиката за отбрана. Последните президентски избори в САЩ и идеите на президента Байдън за възстановяване на връз-

ката с Европа стимулират нови идеи за промяна. През октомври 2020 г. на срещата на върха в Брюксел не за първи, но вероятно и не за последен път се дискутира идеята на френския президент Е. Макрон за стратегическа автономия за по-силна и независима европейската отбрана. Президентът Тръмп посреща тази идея с тревога за американското лидерство. След последния избор, администрацията на новия президент сега е пред решение да приеме тази тенденция (Shurkin, 2021). Всяка европейска страна има различна култура и прилага своя собствена политика за отбрана. Някои страни допринасят повече, други – по-малко за колективната отбрана. Този избор зависи както от политически, така и от икономически и социални цели. Всяка страна се съобразява по собствен начин с призива от 2012 г. на върха на НАТО в Уелс за повишаване на разходите за отбрана и избира различен пакет от отбранителни политики, които съответстват на националните цели. Естествено е страните, които съвместяват отбраната с по-висок брутен продукт и възможности за оръжеен експорт да са по-склонни да отделят по-големи разходи за отбрана.

Този контекст води до извода, че политиката за устойчива отбрана засяга всички страни на нейното управление – цели, доктрина, стратегия, тактика, структура и организация, обучение и тренировка, опериране. Първата стъпка на прехода към УР на отбраната изисква приемане на стратегически документи, които балансират въздействието на отбраната върху околната среда, социалния и здравен статус, икономиката на въоръжените сили и тяхното снабдяване със съвременен и съобразен с балансираните критерии въоръжение и техника. Неизбежна е подготовка и приемане на нормативна база за съчетаване на мерките за устойчивост с финансово-кредитни инструменти за стимулиране на кръгови икономически отношения (ограничаване до минимум отпадъците) с производството, вкл. отбранителната индустрия и търговия. А това, в национален план, може да бъде улеснено и ускорено с изграждане на център за компетентност за изграждане на устойчива отбрана.

Визията за устойчива отбрана може и трябва да бъде практически приложена във всички централни структури и въоръжените сили. Ролята на силите за действие при климатични промени засяга способностите и мащаба на поддържания контингент за справяне с природни бедствия (пандемии и епидемии, глобално затопляне, наводнения, земетресения и пр.) и свързаните с това конфликтни действия (емисии на парникови газове, разход на земя, ресурси). Те биха могли да имат ключово значение за социалния и здравен статус на персонала и гражданите (медицинска помощ, ограничаване на тероризъм и жертвите от него, справяне с миграционни потоци). Могат да съдействат за икономическо развитие чрез ефективно използване на предоставените ресурси, защита на инфраструктура и ограничаване на

енергийния разход, предоставяне на земя и други ресурси за включване в икономическия цикъл, организиране на производство и търговия с въоръжение и екипировка.

Рационалността на тези мерки, както и примерите на редица страни, убедително потвърждават необходимостта и рационалността на прилагането на визията за УОС. А нейното внедряване наложително изисква добре подготвени лидери и граждански специалисти със знания, умения и мотивация за трансформация на ССО.

Какъв образователен продукт е необходим за изграждане на УОС?

Множество фактори ще въздействат за постигане на УОС в страната и ще изискват изпреварваща промяна на обекта, предмета и прилаганата методология за изследвания и обучение от КНРС. Очертаването и инициирането на променена насоченост на КНРС и др. университетски структури изисква детайлизиране на визията за стратегическа трансформация към УОС. Необходимо е и детайлен поглед към бъдещите сценарии за развитие на отбраната и сигурността, с които да се свържат образователните цели. Въпреки това, общо очертаната комплексна рискова картина насочва вниманието към необходимата подготовка на магистри, притежаващи знания и мотивация за систематично изграждане и решаване на възникващите проблеми на УОС на страната.

Цел на инициативата за обучение по УСО е да се предложи нов образователен продукт, насочен на регионално и национално безконфликтно, ниско рисково мирно развитие на отбраната и сигурността с разполагаемите ресурси, без пренасяне и ощетяване на възможностите на бъдещите поколения.

Принципните основи и ограничения за инициативата включват приемане на разбирането за „сигурност“ като способност за справяне с рисковете за обществото чрез управление на рисковия контекст. Те изискват съгласуване на националната визия за УСО с насоките за комбинирано финансиране на проекти за националната сигурност от национални, европейски и съюзни източници. Насочват действията към защитата на околната среда с нейните естествени ресурси и екосистеми (води, почви, въздух, флората и фауната) в съчетание със социално-здравния статус, икономическата и енергийна ефективност. Тази инициатива не означава прекомерно увеличаване или намаляване на разходите за отбрана и сигурност, а по-ефективни решения за балансирано развитие. Тя приема, че използваните природните ресурси не са безгранични „свободни стоки“ и място за събиране на отпадъци, а публична ценност, която следва да се остойностява при оценка на УОС.

Основни критерии за успех на инициативата включват оценки на потенциала за ограничаване на щетите върху околната среда – върху въздуха, водите, земята за населението и територията. Изискват съдействие за подобряване на социалния статус на ССО и страната – благосъстояние, заетост, здравно осигуряване, образование, наука и технология, енергийно и ресурсно осигуряване. Налагат подобряване на икономиката на СОС – текущи разходи и инвестиране за развитие без ощетяване на природната среда и социалното състояние на обществото, както и укрепване на политико-административния, правен, дипломатически и силов потенциал, съобразен с целите за УОС.

Добро, но трудно е преминаване към мултидисциплинарен модел за катедрено обучение, който включва интегриран предмет на изследване, обединяващ и акцентиращ върху предметите на екологията, социологията, икономиката, управлението и администрацията в съставните учебни курсове. Иницирането на такъв модел, приложим за широкия обхват на УОС, изисква общо приемане на методологията за управление на риска и сигурността. За съжаление такава промяна изисква междууниверситетско или междуфакултетно решение, прилагане на матрична организация или увеличаване на персонала на КНРС, което едва ли е възможно в краткосрочен план. Реалистично е приемане на споменатата методология и обособяване на вътрешна и междукатедрена рамка за специализация по екологически, социални, икономически и управленски учебни курсове.

В тази рамка катедрата може да предприеме следните по-важни действия: подготовка на предложение до университетското академично ръководство за включване на изследванията за УР, вкл. УОС в изследователските приоритети на университета с искане за стимулиране на този приоритет от МОН; разработка на Проект за акредитация на магистърско обучение по „Устойчива сигурност и отбрана“; договаряне на споразумения за сътрудничество с основните институции и бизнес организации в СОС за подготовка на кадри по УОС; предложение за разработка на научен проект на тема „Национална визия за устойчива сигурност и отбрана“; подготовка на Програма за продължаващо обучение със същата тема, съвместно с Института за следдипломна квалификация на УНСС, за начална подготовка и преподавателска подготовка на специалисти от СОС.

Специализацията на преподавателите и набора от дисциплини е необходимо да включва: разработка на учебни планове за магистърско и продължаващо обучение по УОС; подготовка на преподаватели, учебни програми и материали за дисциплините, представящи основните аспекти на магистърския проект за обучение, вкл.: Глобални/ регионални/национални аспекти на УР; Екология/Природоползване, отбрана и сигурност; Социално раз-

витие, отбрана и сигурност; Икономическо развитие, отбрана и сигурност, Управление на кризи на УОС, Управление на промяната и трансформацията на СОС и др.; обявяване на конкурси и международна специализация за асистенти по учебния план за новата магистърска специалност.

Не по-малко е значението на тематичната насоченост на колективните, преподавателски и докторантските изследвания на катедрата. Такива направления могат да бъдат проекти за: повишаване на устойчивостта, вкл. за климатична гъвкавост, социална стабилност и икономическа ефективност на СОС и свързания с него бизнес; социалният принос и готовност за посрещане и превенция на природни, социални, здравни, енергийни кризи и катастрофи, както и социалния и здравен статус на персонала и гражданите; подобряване на лидерство, обучението и тренировка на персонала за УОС като основен двигател за нейното постигане; ограничаване на консумацията на фосилни горива, повишаване енергийната ефективност и използване на възобновяеми енергийни източници в базовата инфраструктура и операциите; подобряване на ресурсната ефективност чрез прилагане на принципите „Намаляване – повторно използване – рециклиране“, „Нулеви отпадъци“, „Кръгова икономика“, както и подобряване на ефективността на разполагаемите фондове и финансирането; обогатяване на изпълняваните операции чрез нарастване и укрепване на модулите от военния компонент за справяне с природни инциденти и бедствия на отбраната; възстановяване, подобряване и прилагане на оценки и управление на жизнения цикъл на въоръжението и техниката; аквизиция на съвременни оръжейни системи с по-голяма операциона гъвкавост и ефективност.

Заключение

Традиционният модел за тясно специализираното дисциплинарно обучение и изследвания по икономика на отбраната и сигурността не е в състояние да предлага комплексни решения на усложняващите се холистични проблеми на сигурността. Необходим е нов интердисциплинарен модел за съчетаване на знания не само от специалности от едно професионално направление, но и от различни области на науката и висшето образование, предлагани не само на студентите, но и за продължаващо обучение през целия живот.

Приложимият сега подход включва частично сплитане и взаимно проникване на близки научни области. Свидетели сме на редица идеи за прилагане на по-широки подходи за решаване на проблемите на отбраната и сигурността. Значим резултат на тези търсения е идеята за устойчивост, която има потенциал на интердисциплинарен критерий за развитие както за обществото, така и за сигурността и отбраната. Като интегрира икономиче-

ски, социални и екологични и др. знания, умения и мотивация за действие, предлаганата идея за изследвания и образование ще подобри способностите за решаване на все по-сложните проблеми на УОС.

Идеята за УОС става все по-реалистична с всеки изминат ден. Не е случаен факта за ескалиращото нарастване на броя на университети в страната, които предлагат специалности по сигурност. Това е отговор на действителните нагласи на младежите да решават проблемите на несигурността. Ефектите от предлагането на обучение ще бъдат толкова по-големи, колкото по-рано се направи необходимата крачка в правилната посока.

Очертаната визия за образователна промяна разкрива възможности за приемане на нова целева насоченост, предмет, набор от дисциплини и изследователската работа на КНРС. Тези промени могат да бъдат постигнати чрез прилагане на мултидисциплинарен образователен подход, базиран на концептуалните и теоретични основания за УОС.

Предложените идеи за бъдещо насочване на дейността на КНРС са нови и реално приложими. Не изискват големи ресурси. Вероятността от тяхното внедряване зависи в голяма степен от обществената загриженост за изграждане на УОС и нагласите на академичното ръководство да подкрепи предложения образователен продукт. Всяка продуктова иновация носи риск, който може да бъде приет само при съчетание на устойчиви тенденции на контекста с настойчиви усилия за промяна, но не и поради случайни конюнктурни фактори.

Използвана литература

- Актуални проблеми на икономиката на отбраната и сигурността. (2010). Сборник с доклади от Юбилейна научна конференция, УИ „Стопанство“, София. (Aktualni problemi na ikonomikata na otbranata i sigurnostta, 2010, Sbornik s dokladi ot Yubileyna nauchna konferentsia, UI „Stopanstvo“, Sofia).
- Алманах. (2010). 20 години Катедра „Национална и регионална сигурност“ и специалност „Икономика на отбраната и сигурността“, „Авангард Прима“, София. (Almanah, 2010, 20 godini Katedra „Natsionalna i regionalna sigurnost“ i spetsialnost „Ikonomika na otbranata i sigurnostta“, „Avangard Prima“, Sofia).
- Атали, Ж. (2009). Кратка история на бъдещето, Изд. „Рива“, София. (Atali, Zh., 2009, Kratka istoria na badeshteto, Izd. „Riva“, Sofia).
- Ганчев, П. (2005). Основни идеи и принципи на националната стратегия за устойчиво развитие на Р. България, МОСВ, София. (Ganchev, P., 2005,

- Osnovni ideji i printsiipi na natsionalnata strategija za ustoychivo razvitie na R. Bulgaria, MOSV, Sofia).
- Гор, Ал. (1995). Застрашената земя, Екология на човешкия дух, УИ „Св. Климент Охридски, София. (Gor, Al., 1995, Zastrashenata zemya, Ekologia na choveshkia duh, UI „Sv. Kliment Ohridski, Sofia).
- Ди Паола, Дж. (2006). Промяна в нашата визия за сигурността. (Di Paola, Dzh., 2006, Promyana v nashata vizia za sigurnostta).
- Дянков, С., Аслунд, А. (2015). След стената, Преходът в Източна Европа, ИК. „Колибри“, София. (Dyankov, S., Aslund, A., 2015, Sled stenata, Prehodat v Iztochna Evropa, IK. „Kolibri“, Sofia).
- Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност. // Обн. ДВ. Бр. 61 от 11 Август 2015 г. , изм. ДВ. Бр. бр. 94 от 13 Ноември 2018 г. (Zakon za upravlenie i funktsionirane na sistemata za zashitita na natsionalnata sigurnost. // Obn. DV. Br. 61 ot 11 Avgust 2015 g., izm. DV. Br. br. 94 ot 13 Noemvri 2018 g.).
- Лозев, К. (2015). Философия на науката, Изд. „Изток-Запад“, София. (Lozev, K., 2015, Filosofia na naukata, Izd. „Iztok-Zapad“, Sofia).
- Павлов, Н. (2017). Държавната наука за сигурност и отбрана в Р. България, „Булгед“, София. (Pavlov, N., 2017, Darzhavnata nauka za sigurnost i otbrana v R. Bulgaria, „Bulged“, Sofia).
- Пенчев, П. (1993). Устойчиво развитие. Нова България първа в новия свят, „Горекспрес“, София. (Penchev, P., 1993, Ustoychivo razvitie. Nova Bulgaria parva v novia svyat, „Gorekspres“, Sofia).
- Стойчев, К. (2011). Основи на развитието на отбранителните изследвания и технологии в Р. България, ИМСТ, БАН. (Stoychev, K., 2011, Osnovi na razvitiето na otbranitelnite izsledvania i tehnologii v R. Bulgaria, IMST, BAN).
- Стремс, Е-Б. (2002). Как да направим УР да бъде реализирано в Норвежката разширена програма за преструктуриране, Презентация на Конференция „Устойчиво строителство за военна инфраструктура“, Брюксел, 13-15 Март. (Strems, E-B., 2002, Kak da napravim UR da bade realizirano v Norvezhkata razshirena programa za prestrukturirane, Prezentatsia na Konferentsia „Ustoychivo stroitelstvo za voenna infrastruktura“, Bryuksel, 13-15 Mart).
- Форестер, Дж. (1978). Мировая динамика, „Наука“, Москва. (Forester, Dzh., 1978, Mirovaya dinamika, „Nauka“, Moskva).
- Фридман, Дж. (2009). Следващите 100 години, Геополитическа прогноза за XXI век, НСМ Медиа, София. (Fridman, Dzh., 2009, Sledvashtite 100 godini, Geopoliticheska prognoza za XXI vek, NSM Media, Sofia).

- Drosos, G. (2014). Hellenic MoD's view on Sustainability, Sustainability in Defence (SiD) initiative, IESMA 2014, Conference, Vilnius.
- Shurkin, M. (2021). Welcoming a Stronger European Defence, TheRandblog [blogpost], available at: https://www.rand.org/blog/2021/01/welcoming-a-stronger-european-defense.html?utm_source=AdaptiveMailer&utm_medium=email&utm_campaign=7014N000001SnhoQAC&utm_term=00v4N00000X4cJQQAZ&org=1674&lvl=100&ite=3043&lea=507739&ctr=0&par=1&trk=a0w4N000008rxZ6QAI
- World Economic Forum. (2020). The Global Risks Report 2020, available at: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>

EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEFENCE AND SECURITY

Prof. Tilcho Ivanov, PhD
Department of National and Regional Security
Faculty of Economics of Infrastructure
University of National and World Economy
e-mail: tivanov@abv.bg

Abstract

The aim of the article is to analyse the challenges facing education in „Economics of Defence and Security”, implemented by the Department of National and Regional Security at the University of National and World Economy in Sofia in the transition to sustainable defence and security. The main tasks of the research are to: outline the need for transition to education for sustainable defence and security; present a vision for sustainable defence and security and the adoption of an integrated holistic approach to security; offered a vision of what educational change and practical measures are needed to build sustainable defence and security.

Key words: sustainable defence and security, higher education

JEL: A12, A23